

2 VIETNAM V 16. A 17. STOLETÍ

2.1 Celková perspektiva a mocenské vztahy rodů Lê, Mạc, Trịnh a Nguyễn

Období od roku 1427 (po vyhnání okupačních vojsk čínské dynastie Ming) do Tâysonského povstání roku 1789 se považuje za zlatý věk vietnamských dynastií (Parker 2005: 22). Jedná se o období vrcholu vietnamské kultury, která ještě nebyla utvářena vlivy ze vzdálené Evropy, byť se v tu dobu formovaly koloniální zájmy námořních velmocí.

Na přelomu 16. a 17. století byl Vietnam rozdělen na sever a jih soupeřícím dvou dynastických rodů Mạc a pozdní Lê. Přes respekt k vladařskému mandátu však byla leckdy jejich vláda spíše nominální a oba dynastické rody se musely opírat o mocné šlechtické rody Trịnh a Nguyễn, které pozvolna převzaly výkon administrativní správy a kontrolovaly i výběr daní. Rod Mạc byl vyhnán z hlavního města Thăng Longu, ovšem vítězná dynastie pozdní Lê žila jen z podpory mocného rodu Trịnh, který jejím jménem v severním Vietnamu fakticky vládl, zatímco Nguyễnové přesídlili do dnešního středního, tj. tehdejšího jižního Vietnamu.¹ Zatímco válka mezi opozičními dynastiemi Mạc a Lê probíhala v letech 1545–1592, hlavní střety mezi nástupnickými vládami opozičních rodů Trịnh a Nguyễn spadají do let 1627–1672. Později se rozbroje mezi oběma mocnými šlechtickými rody zmírnily, ovšem vývoj správního systému doznal značného úpadku, s úřednickými hodnostmi se kupčilo a rozpad koordinace lokální moci nezajistil adekvátní péči o po-

1 Dnešní jižní Vietnam a oblast Saigonu byly vietnamizovány teprve postupně; pozor proto i na termín Kočincína, který později označoval dnešní jižní Vietnam, kdežto v první fázi misí se tento termín užíval pro střední Vietnam.

zemky, systém zavlažování a zavádění opatření, která by zabránila hladomorům; dočasné rovnováže pomohly příznivé přírodní podmínky a fakt, že přes faktickou vládu rodů Trịn̄h a Nguyễ̄n v zemi stále formálně vládla dynastie pozdní Lê (Müllerová 2004: 55).

Rozdělení Vietnamu na severní a jižní způsobil Nguyễ̄n Hoà̄ng, který roku 1558 přechl do oblasti budoucího Huế̄ v provincii Quà̄ng Nam, kde se kromě obrany věnoval budování vojska. I když válka rodů Nguyễ̄n a Trịn̄h začala až roku 1627, faktické rozdělení Vietnamu na severní a jižní část platilo od roku 1600 a skončilo teprve sjednocením za povstání roku 1777, nicméně obě oblasti si dodnes udržely vlastní specifika (Nguyễ̄n Khắ̄c Cầ̄n & Phạ̄m Viế̄t Thự̄c 2000: 2. strana před číslovanými oddíly).

Mocné šlechtické rody Nguyễ̄n, Trịn̄h a dynastický rod Lê se díky tradici diplomatických sňatků značně provázaly (viz schéma v Nguyễ̄n Tầ̄n Hư̄ng 2011: 57) a boje mezi rody Nguyễ̄n a Trịn̄h probíhaly, i když některé osobnosti měly předky z rodu, proti kterému bojovaly. Hlavní svazky představuje provdání Nguyễ̄n Kimovy (1545) dcery Ngọ̄c Bả̄ za Trịn̄h Kiể̄ma (1545–1570), kdy se z jejich spojení narodil Trịn̄h Tù̄ng (1570–1623). Dále Trịn̄h Tù̄ngova dcera Ngọ̄c Trịn̄h byla provdána za Lê Kín̄h Tô̄ng (1600–1619) a porodila krále Lê Thầ̄nh Tô̄ng, který vládl dvakrát (1619–1643 a 1649–1662) a pojal za ženu Nguyễ̄n Kimovu pravnučku Ngọ̄c Trú̄c/Ngọ̄c Hằ̄nh, která porodila krále Lê Chầ̄n Tô̄ng (1643–1649), od něhož se odvozuje další rod králů dynastie Lê. Rovněž hlavní větev rodu Trịn̄h vládnoucí v Tonkinu se odvozuje od Trịn̄h Tặ̄c (1657–1682), který byl synem Nguễ̄n Kimovy vnučky Ngọ̄c Tú̄.

2.2 Úpadek dynastie Lê na počátku 16. století

Dynastie Lê došla za téměř čtyřicetileté vlády Lê Tư Thầ̄nh (císař Lê Thắ̄nh Tô̄ng, 1460–1497) všestranného rozkvětu. Moc dynastie se díky autoritě aktivního a vzdělaného panovníka upevnila. Dynastie se konečně vyrovnala s neblahým dědictvím spolubojovníků zakladatele dynastie, kteří po několik desetiletí zasahovali do dvorské politiky a drželi také rozsáhlá panství na venkově. Za Lê Tư Thầ̄nh došlo k dobudování administrativy založené na úřednících jmenovaných z centra. Rovněž dvorští hodnostáři se začali rekrutovat především z absolventů státních úřednických zkoušek. Zkouškový systém se sice pozvolna zaváděl po několik staletí již od konce 11. století, ale hlavním klíčem ke kariéernímu postupu se stal teprve za dynastie Lê. K rozvoji konfuciánské ortodoxie ve Vietnamu výrazně přispěla i relativně krátká, avšak velmi intenzivní okupace severního Vietnamu mingskou říší na počátku 15. století. Konfuciánská ortodoxie potlačující jistý buddhistický kosmopolitismus předchozích staletí posilovala přesvědčení o civilizační výjimečnosti země a jejího vládce,

které se opět propracovanějším způsobem odrazilo v nové redakci historických kronik. To dodávalo legitimitu úspěšné územní expanzi, která posunula hranice vietnského vlivu daleko na jih na úkor území osídlených austronéskými Čamy. Slibný rozvoj poznamenaný centralizujícím vlivem dvora pod vládou císaře Lê Tư Thành se již na začátku 16. století obrátil v neprospěch vládnoucí dynastie. Boje mezi jednotlivými elitními rody s navzájem velmi proměnlivými vztahy otevřely cestu k nerovnoměrnému rozvoji v regionech (nyní včetně vzdáleného jihu nepoznamenaného problémy nížin severovietnamských řek). Vývoj tak pozvolna směřoval k úplnému politickému rozdělení země v 17. a 18. století.

Císař Lê Tư Thành zemřel patrně na syfilis, podle kronik „na chronickou nemoc kvůli častému navštěvování žen“ (Taylor 2013: 222). Jeho následovník, Lê Tranh 黎鑑 (Lê Hiên Tông 黎憲宗, 1497–1504), vládl po vzoru svého otce a následoval zavedených pravidel, avšak nedokázal poskytnout dospělého následníka.² Po smrti Lê Tranhe došlo na dvoře ke sporům o následnictví jeho nedospělých synů, v nichž se snažily prosadit rody královen matek. Lê Tranh osobně za svého nástupce zvolil svého třetího syna Lê Thuàna 黎濶 (chrámovým jménem Lê Túc Tông 黎肅宗), který však oficiálně vládl jen několik měsíců na přelomu let 1504 a 1505 (TT XIV 35b-38b).

Nakonec se k moci dostal druhý syn, šestnáctiletý Lê Tuán 黎濶 (chrámovým jménem Lê Uy Mịch 黎威穆). Kolem něj se shromáždili příbuzní jeho zemřelé matky, rodina jeho manželky a rodina jeho adoptivní matky, Nguyễn Kính – s touto rodinou přišel z východních nížin na dvůr pozdější uzurpátor Mạc Đăng Dung 莫登庸, který získal místo v palácové gardě. Rodina jeho zemřelé matky opanovala sever země, zatímco západní část opanovala rodina jeho manželky. Rodinní příslušníci zcela ovládli dvůr a zavedli vládu teroru, která vyvrcholila pokusem o vyvraždění císařské rodiny rodu Lê. Část rodu se stáhla do Thanh Hoá, odkud pod vedením Lê Tư Thànhova vnuka Lê Oánh 黎濬 zaútočila, císaře Lê Tuána zajala a otrávila. Lê Oánh se stal císařem (Lê Tương Dực 黎襄翼) a všichni úředníci doufali, že se s ním navrátí pokojná doba. Konfuciánští vzdělanci se snažili obrátit pozornost mladého císaře ke vzorům jeho děda a formulovali zásady vlády Lê Tư Thànha, aby mladému císaři připomněli jeho morální poslání. Lê Tư Thànhovo ideologické dědictví bylo například vtěleno do nové redakce oficiální kroniky pořázené Vū Quỳnhem 武瓊 (1452–1516) v roce 1511 (Федорин 2011: 12, 104), vznikala nicméně i další historiografická díla. Lê Oánhovu vládu však doprovázela dílčí povstání někdejších přívrženců Lê Tuána, v roce 1511–1512 pak povstání jistého Trần Tuàna 陳珣, kterého ještě před obsazením hlavního města hrdinně a odvážně probodl jeden z císařových generálů (TT XV 14a-16a). Další povstání však pokračovala, až

2 Jeho krátká vláda je popsána v kronice TT XIV: 1a-35b.

v roce 1516 bylo zachváčeno celé království a administrativní systém zavedený Lê Tu Thànhem se de facto zhroutil. Dosavadní administrativní systém totiž závisel na pevné ruce vládce s vysokou morální integritou. Lê Tuấn i Lê Oánh jako nedospělí císařové bez vzdělání a morální soudnosti naopak celý dosavadní systém jen bořili. Lê Oánh se navíc pustil do extravagantních stavitelských plánů, které zcela vyčerpaly síly císařského vojska, dělníků v císařských službách a řemeslníků v hlavním městě, ale i venkovských rolníků, kteří byli na stavbu povoláni v rámci povinných prací. Kromě extravagantních projevů, v nichž císař dokazoval, že nedokáže rozlišit to, co je pro vládu důležité a co škodlivé, se neustále obracel zády k ostatním členům císařské rodiny a důležitým rodům, které byly dosud oporou dynastie (Taylor 2013: 229). Na příštích pět let se země ocitla rozdělená vlnou nepřehledných povstání.

Jako první povstalec vystupoval Trần Cao 陳曺, který byl potomek dynastie Trần, společně s generálem čamského původu Phan Atem. Proti němu se postavil dosavadní zastánce dynastie Nguyễn Hoàng Dụ 阮弘裕 (?–1518), syn hodnostáře Nguyễn Văn Langa 阮文郎, který krátce předtím pomohl na trůn Lê Oánhovi. Byl to právě tento rod Nguyễn, který nadále hrál významnou roli ve vietnamské politice a v 19. století se stal rodem císařským.

Císař Lê Oánh byl však v roce 1516 zabit a dvůr se rozdělil na podporovatele jeho dvou možných následníků. Jedním z nich byl Lê Quang Trị 黎光治 (žil 1509–1516), jenž byl prohlášen císařem, avšak krátce nato zabit. Druhým kandidátem byl jen o tři roky starší Lê Y 黎椅, kterého podporovali Trịnh Duy Sản 鄭惟慳 (?–1516) se svým adoptivním synem Trần Chânem 陳真 (?–1518) a Nguyễn Hoàng Dụ (?–1518). Ti se svým kandidátem utekli do Tây Đô. Třetího hráče představoval zmíněný Trần Cao se svým synem Trần Cungem 陳昇 (také psáno Trần Thăng 陳昇), kteří se stáhli, avšak nebyli poraženi. Postupem doby se představitelé rodu Trịnh a Nguyễn rozhádali a Nguyễnové byli vytlačeni do Thanh Hoá. Rod Trịnh reprezentovali tři bratři Trịnh Duy Đại 鄭惟岱 (?–1517), Trịnh Duy Sản, Trịnh Tuy 鄭綏 (?–1524) a adoptivní Trần Chan. Vzájemné boje těchto skupin zdevastovaly nížinu Rudé řeky, kde byly vypáleny stovky vesnic i hlavní město (Taylor 2013: 230–231).

2.3 Vítězství rodu Mạc

Za těchto okolností zůstalo poměrně klidným místem stranou bojů východní pobřeží kolem přístavního ostrova Vân Đồn (dnešní provincie Quảng Ninh), kde se v roce 1517 opět objevuje Mạc Đăng Dung 莫登庸. Původně významná rodina Mạc na počátku 15. století ochotně sloužila Mingům. Za Lê Lợi se ztrácí z historických záznamů. Mạc Đăng Dung narozený na území dnešního

Hải Phòngu již vyšel z chudých poměrů, z nichž se však díky systému vzdělávání a vojenských zkoušek dostal na císařský dvůr. Mạc Đăng Dung využil bojů mezi rody z Thanh Hoá a obrátil se pomocí elegantně napsaných podání císaři na zastánce dynastie Lê a vzdělané dvorské kruhy, aby vytvořil zdání, že je velmi morálním člověkem a zastáncem vládnoucí dynastie. Ve svých prohlášeních volal po ukončení bojů mezi aristokratickými rody. Zatímco jejich představitelé (Trình x Nguyễn) soupeřili na jihu v Thanh Hoá, Mạc Đăng Dung nechal v hlavním městě zajmout a popravit Trần Châna. Díky tomu Mạc Đăng Dungovi spojenci opanovali hlavní město. Trình Tuy se raději snažil vybrat vlastního císařského kandidáta. Po vzájemných bojích se v roce 1519 Mạc Đăng Dung usadil v hlavním městě, kam se vrátil i císař Lê Y (chrámové jméno Lê Chiêu Tông 黎昭宗), kde uspořádal zkoušky, aby si získal podporu vzdělaných konfuciánských představitelů dvora. Avšak císař Lê Y se pokusil zbavit závislosti na Mạc Đăng Dungovi, povstal, ale musel uprchnout z hlavního města. Mạc Đăng Dung si vybral nového císaře (Lê Xuân 黎椿, chrámové jméno Lê Cung Hoàng 黎恭皇), s nímž se uchýlil z hlediska obrany do bezpečnějšího sídla v okrese Gia Lộc. Lê Y se vrátil do hlavního města, avšak brzy byl stažen Trình Tuyem do Thanh Hoá. Mạc Đăng Dung proto opět obsadil hlavní město a pokusil se získat si jeho obyvatele a vrátit život do běžných kolejí. V roce 1527 Mạc Đăng Dung velmi promyšleným způsobem postupně převzal císařskou moc (Taylor 2013: 232–238).

Osudy dosavadních zastánců dynastie Lê byly různé. Někteří dostali milost, jiní byli posláni do polovičního vyhnanství na jih na nedávno dobytá území Čampy v Quảng Namu. Většina úředníků přijala novou vládu bez větších výčitek. Jsou známi jen dva vzdělanci, kteří spáchali sebevraždu, protože se nemohli smířit s uzurpací moci dynastie Lê Mạc Đăng Dungem. Avšak někteří vzdělanci nemohli na dvoře dynastie Mạc kvůli svému původu uspět ani v případě, že o to sami usilovali. Například vzdělaný syn hodnostáře Lương Đắc Bằnga 梁得朋, jménem Lương Hữu Khánh, nemohl dosáhnout úspěchu ve státních zkouškách, protože pocházel z nepřátelského Thanh Hoá. Odešel proto do Thanh Hoá a dal se do služeb obnovené dynastie Lê (Taylor 2013: 239).

K největším vzdělavcům dynastie Mạc náležel Nguyễn Bình Khiêm 阮秉謙 (1491–1585). Pocházel z rodiny hodnostářů a po dlouhých letech studia v roce 1535 uspěl v nejvyšších zkouškách. Dvorské kariéře se věnoval jen do roku 1542, kdy po smrti Mạc Đăng Dunga odešel na venkov, aby se vyhnul intrikám kolem svého neoblíbeného zetě (Pham Dao). Na venkově si založil školu, kde se scházeli studenti z celé země, a Nguyễn Bình Khiêm tak patřil k nejlépe informovaným lidem o politickém dění i v nepřátelských oblastech. Proto k němu přicházeli na konzultace i dvorští úředníci. Někdy je srovnáván s Nguyễn Trãiem a mnichem Vạn Hạnhem – spojuje je programová služba

novému panovnickému domu a odchod do ústraní, v němž se i nadále snažili sloužit dynastii, kterou pomohli založit (Taylor 2013: 239).

K Nguyễn Bình Khiêmovým žákům patřil Phùng Khắc Khoan 馮克寬 (1528–1613), který sloužil obnovené dynastii Lê v Thanh Hoá, a Nguyễn Dữ,³ který sepsal *Truyện kỳ mạn lục* 傳奇漫錄 (Záznamy o podivuhodných příhodách) po vzoru „Nových vyprávění při světle lampy“ mingského autora Qu Youa (1341–1427).⁴ Záznamy o setkáních lidí s duchy, démony a božstvy – interakce mezi světem lidí a božským světem byly tou dobou v módě. Nebyly to jen příběhy o dávné minulosti, například princezna Liễu Hạnh (Liễu Hạnh Công chúa 柳杏公主), vtělení dcery Jadeitového císaře, hlavního božstva Nebes, měla žít v polovině 16. století (Taylor 2004; Dror 2007; Taylor 2013: 241).

Dynastie Mạc přispěla také k obnově buddhismu. Stát podporoval obnovu buddhistických svatyní v povodí Rudé řeky i místní kultury. Tato aktivita přispěla k oživení tranských architektonických a uměleckých slohů. Podpora místních kultů se projevovala budováním komunitních svatyní *dinh*, kde vykonávali obřady muži, zatímco ženy se rády shromažďovaly v buddhistických chrámech. Jako odpověď na politický chaos druhé poloviny 16. století se snažili lokální vzdělanci zdůrazňovat konfuciánské etické normy.

2.4 Restaurace dynastie Lê

Když Mạc Đăng Dung převzal trůn, Nguyễn Hoàng Duవు syn Nguyễn Kim (1468–1545) se i se svou rodinou a přívrženci uchýlil do Laosu, kde se stali oficiálně poddanými laoského císaře, který jim přidělil území u pramenů řek Mã a Chu, které protékají Thanh Hoá. Když v letech 1530–1531 Mạc Đăng Dung dobyl Thanh Hoá, připojili se ke Nguyễn Kimovi další političtí utečenci. V roce 1533 Nguyễn Kim vybral za nástupce císaře Lê Yho jeho osmnáctiletého syna Lê Duy Ninh 黎維寧.

Mingové situaci ve Vietnamu neřešili až do roku 1537, kdy se chystali vyslat jižním tributárním státům poselstva, která by je informovala o narození korunového prince. Na mingském dvoře zazněly hlasy pro podporu Lê i pro Mạc. Mingové Mạcy nabádali, že pokud uznají formálně císaře z rodu Lê, čínské armády je nenapadnou. Když Mạcové odmítli, Mingové je v roce 1540 začali ohrožovat. Avšak jak Mạcové, tak i Mingové se snažili bojům vyhnout. Min-

3 Pozor na záměnu s pozdějším básníkem Nguyễn Du 阮攸 (1766–1820).

4 Francouzský překlad Nguyễn-Tran-Huan 1989. Jeden xylograf a tři rukopisné verze díla z Vietnamské národní knihovny jsou v digitální podobě přístupné v databázi The Vietnamese Nôm Preservation Foundation <http://lib.nomfoundation.org/collection/1/subject/1>. Edice sinovietnamského textu: *Yuenan hanwen xiaoshuo congkan* 越南漢文小說叢刊 1987–1992: *di yi ji, di yi ce* 第一輯, 第一冊. Podrobný rozbor Ren Minghua 2010: 100–173.

gové byli totiž ze severu ohrožování Mongoly, zatímco Mạcové představiteli exilového dvora dynastie Lê. V roce 1540 se Mạc Đăng Dung, členové jeho rodiny a část úřednictva spektakulárně podřídili dynastii Ming, když na hranici poklekli se symbolickými oprátkami na hrdlech. Mingové skutečně vládu rodu Mạc uznali, ačkoli na nižší úrovni než vládu dynastie Lê. V prohlášení ming-ského dvora stálo také, že pokud se prokáže, že vládce v Thanh Hoá je skutečně potomkem císařů Lê, musí mu rod Mạc dovolit vládu v Thanh Hoá.⁵

Mạc Đăng Dung již v roce 1530 jmenoval svého nástupce, syna Mạc Đăng Doanhe 莫登瀛 (1530–1540) za mladšího císaře (sám zůstal starším císařem) – vědomě tak navazoval na tradice dynastie Trần (Launay 1883: 130). Mạc Đăng Doanh ještě roku 1540 zemřel a na něj navázal jeho syn Mạc Phúc Hải 莫福海 (1540–1546). Když i ten v roce 1546 zemřel, zanechal jen nedospělého následníka Mạc Phúc Nguyêna 莫福源 (1546–1561). Generál Phạm Tử Nghi 范子儀 (1509–1551) odmítl uznat dětského císaře kvůli ohrožení z Thanh Hoá a navrhl Mạc Đăng Dungova mladšího syna Mạc Chính Trunga 莫正中 (1546–1547). Phạm Tử Nghi utekl se svým kandidátem (Mạc Chính Trungem) z hlavního města. Strýc legitimního následníka (Mạc Phúc Nguyêna) jménem Mạc Kính Điển 莫敬典 (?–1580), jenž držel reálnou moc na dvoře, bojoval proti Phạm Tử Nghimu až do roku 1551, kdy jej zajal a zabil. Druhý kandidát na císaře a Phạm Tử Nghiův chránělec (Mạc Chính Trung) poté utekl do Číny a jeho útěk vyvolal pohraniční spory (Taylor 2013: 245).

Nguyễn Kimovi se mezitím podařilo ovládnout Thanh Hoá. První vpád podnikl Trịnh Kiêm, původem neurozený člověk patrně nesouvisející s rodem Trịnh Duy Sána, který se připojil ke skupině kolem Nguyễn Kima. V roce 1544 již Nguyễn Kim ovládal celé Thanh Hoá a napadal Nghê An. Následujícího roku se již chystal útočit na nížinu Rudé řeky. Ale ještě téhož roku byl Nguyễn Kim otráven někdejší mắckým správcem Thanh Hoá. Jeho místo zaujal schopný generál Trịnh Kiêm 鄭檢 (1503–1570). Nguyễn Kimův nejstarší syn zemřel za nevyjasněných okolností a vedení rodu převzal druhý syn Nguyễn Hoàng 阮潢 (1525–1613) (Taylor 2013: 244).

V roce 1550 část vlivných osobností ze dvora dynastie Mạc odešla po neshodě s Phạm Daoem do Thanh Hoá. Mezi nimi byl i generál Lê Bá Ly 黎伯驪 (1476–1557), jehož Trịnh Kiêm poslal v roce 1551 vést útok na Đông Kinh (Launay 1884: 133). Mắcký dvůr uprchl na východ. Boje probíhaly nepřetržitě až do roku 1557, kdy se obě strany vyčerpal. V bojích zahynuli i hlavní aktéři Lê Bá Ly a Nguyễn Thiên 阮蒨 (?–1557) (Taylor 2013: 245–246). Nguyễn Thiên původně zběhl od rodu Mạc k rodu Lê, ale poté se zase vrátil.

5 Geoff Wade, translator, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource*, Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2861>, accessed July 13, 2016.

V roce 1556 došlo k úplnému vymření hlavní linie rodu Lê. Trịnh Kiêm přemýšlel, zda má dynastii prohlásit za vymřelou a sám usednout na trůn, ale požádal raději o konzultaci Nguyễn Bình Khiêm, který doporučil zajistit kontinuitu výběrem kandidáta z některé vedlejší větve rodu. Trịnh Kiêm, jehož autorita závisela plně na loajalitě rodu Lê, tudíž vyhledal Lê Duy Banga, potomka Lê Ljoiva staršího bratra. Navíc musel brát ohledy na stále velmi vlivný rod Nguyễn, který měl v Thanh Hoá značnou oblibu. Představitelé rodu Trịnh (Trịnh Kiêm) a Nguyễn (Nguyễn Hoàng) byli sešvagřeni a vycházeli spolu ve shodě (Taylor 2013: 248).

V 60. letech 16. století boje mezi Mạcy a Trịnh Kiêmem pokračovaly se střídavými úspěchy a prohrami obou stran. V roce 1570 Trịnh Kiêm zemřel a po jeho smrti proti sobě zahájili jeho dva synové boj, z něhož brzy vyšel vítězně Trịnh Tùng 鄭松 (1550–1623), který se paralelně s Nguyễn Hoàngem pustil do bojů s Mạcy (Niu Junkai 2012: 24). V důsledku vnitřních bojů mezi bratry uprchla část obyvatelstva do hor, což vedlo ke dvou letům neúrody a hladomoru. Spor se odrazil také na situaci v rodu Lê. Lê Cập Đệ vedl odpor proti Trịnh Tungovi, avšak byl Trịnh Tungem chycen a zabit (Launay 1884: 136). Císař Lê Duy Bang v obavách i se svými čtyřmi syny utekl do Nghệ Anu. Trịnh Tùng jej proto odvolal a dosadil vlastního císaře, jeho pátého syna Lê Duy Đàma. Nakonec byl Lê Duy Bang zabit.

Mezitím stále pokračovaly každoroční útoky Mạců, kteří byli od 70. let poněkud úspěšnější. Pod vedením Nguyễn Bình Khiêmova žáka Nguyễn Quyèna dosáhly maceské armády vrcholu. V bojových sezónách opanovávali Mạcové nížiny Thanh Hoá a Nghệ Anu. Trịnh Tùng i přes úspěšnou obranu ztrácel na oblibě, popularitu naopak přinášely dílčí úspěchy Nguyễn Quyènovi. Mạcové byli donuceni k ústupu po roce 1580, kdy zemřel Mạc Kính Điển. Poslední aktivní výpad Mạců do Thanh Hoá byl odražen v roce 1583 a Trịnh Tùng se zase dostal do provincie Ninh Bình (Launay 1884: 138). Díky tomu si obyvatelstvo v Thanh Hoá a Nghệ An mohlo oddechnout a obnovit život bez válečné zátěže.

Když dospěl Mạc Mậu Hợp 莫茂洽 (1561–1592), ukázalo se, že se bude jednat o nepříliš schopného panovníka. Bránily mu zdravotní obtíže – v roce 1578 jej zasáhl blesk, na čas paralyzoval a oslepil. V roce 1582 nechal budovat velký zábavní palác, který však shořel ještě před dokončením. V roce 1585 na smrtelné posteli Nguyễn Bình Khiêm věštil dynastii Mạc nedobrou budoucnost a doporučil, aby se dvůr v ohrožení uchýlil do hor v Cao Bằng na mingských hranicích (Taylor 2013: 249–250). V letech 1586–1588 armády Trịnh Tungu plenily Ninh Bình a tamní obyvatelstvo se rozuteklo kvůli hladomoru. V roce 1589 se dynastie Mạc pokusila o tažení na jih, avšak armáda byla rozprášena na hranicích: tisíc vojáků bylo zabito a šest set padlo do zajetí rodu Trịnh, který je vládně přijal na svou stranu (Taylor 2013: 250).

Zatímco severní část Vietnamu pod vládou Mạců i Trịnhů byla střídavě sužována válečnými událostmi a hladomory, jižní část Vietnamu, provincie Thuận Hóa a Quảng Nam žily poměrně poklidným životem pod vládou rodu Nguyễn, který se sem přestěhoval v roce 1558. Především mezinárodní přístav Hội An se stal místem setkávání čínských, japonských a portugalských obchodníků (pro Portugalce ležel Hội An na cestě z Malakky do Macaa). Na jihu kvetl obchod, hedvábnictví a lidé měli možnost bohatnout a zvětšovat svůj soukromý majetek. Z Japonska se dovážela keramika, zbraně, brnění a nářadí. Zemědělství vykazovalo nadbytek produkce – rýže, cukru i hedvábí, které mohly být vyváženy a směňovány. Místní řemeslníci záhy dokázali napodobit evropské zbraně (Taylor 2013: 252). Civilní prostředí na jihu bylo velice svobodné v kontrastu k velmi přísné disciplíně, kterou Nguyễn Hoàng zachovával ve vojsku, jež bylo schopné potlačit jakýkoli projev odporu proti jeho osobě. Do 70. let byly vztahy Trịnh Kiéma s Nguyễn Hoàngem velmi dobré, avšak již Trịnh Tùng přestal Nguyễn Hoàngovi důvěřovat. Nicméně v intenzivních bojích s Mạcy se jeho pomoc nakonec hodila.

V roce 1591 Trịnh Tùng mobilizoval rozsáhlou armádu, s níž se vypravil na sever a přes hory napadl Đông Kinh. Mạcské armády, které vedl sám Mạc Mậu Hợp, se nedokázaly ubránit a Trịnhové obsadili hlavní město (na začátku roku 1592). Mạc Mậu Hợpův dvůr unikl na severní břeh Rudé řeky a usadil se v Bò đê. Trịnh Tùng neměl prostředky, jak s armádou překonat Rudou řeku, a proto se soustředil na zajištění pozic v okolí hlavního města. Je zajímavé, že oba dvory, Mạc v Bò đê i Trịnh v Tây Đô uspořádaly toho roku jako obvykle nejvyšší státní zkoušky (Taylor 2013: 251).

Někteří generálové se obrátili na stranu dynastie Lê kvůli osobním sporům s císařem Mạc Mậu Hợpem. Mạc Mậu Hợp raději abdikoval a svěřil trůn svému synu Mạc Toànovi 莫全, avšak oba byli záhy nato zabiti. Když Trịnh Tùng překročil Rudou řeku, mạcští generálové a hodnostáři se nadále podřizovali dynastii Lê. V roce 1593 Trịnh Tùng prorazil mạcskou obranu, zajal a popravil představitele rodu jménem Mạc Kính Chi 莫敬止 a část hodnostářů převezli zpět do Đông Kinhu. V témže roce (1593) se Mạc Kính Cung 莫敬恭 prohlásil císařem a shromáždil pod svým velením zbylé vojáky (Niu Junkai 2012: 26–27). Obyvatelstvo planiny Rudé řeky bylo docela věrné rodu Mạc a ochotné se bránit proti Trịnhům. Trịnh Tùng proto přestěhoval císaře z rodu Lê do Đông Kinhu do nového císařského paláce a oficiálně potvrdil restauraci dynastie Lê. Mezitím přispěl Nguyễn Hoàng z jihu s přísunem nových vojáků, slonů, koní, rýže a zbraní, přičemž se přijel osobně poklonit oficiálně jmenovanému císaři Lê v Đông Kinhu. Jeho vojenská pomoc boje s rodem Mạc urychlila, ale i tak byla 90. léta 16. století zvláště pro východní část planiny Rudé řeky katastrofální. V důsledku bojů a hladomoru zahynula nejméně jedna třetina

obyvatelstva, podle jiných kronik vymřela celá polovina obyvatelstva, z něhož také pocházely početné lupičské bandy. Nakonec v roce 1596 byl rod Mạc zatlačen do pohraničí v provincii Cao Bằng (Taylor 2013: 253).

Tak jako při každé významné politické změně bylo i tentokrát potřeba vysvětlit novou situaci čínskému dvoru. Mingský dvůr se zpočátku v situaci nemohl vyznat, a proto zaujal vyčkávací pozici. Rod Mạc si stěžoval mingským pohraničním úředníkům s tím, že rod Lê právoplatně vymřel a že současná situace je zapříčiněna rodem Trịnh, který uzurpoval moc pro sebe. Císař Lê Duy Đam 黎維潭 a Nguyễn Hoàng v čele delegace za dynastii Lê se osobně dostavili na hranice, aby Mingy přesvědčili o své verzi (Niu Junkai 2012: 29). Pohraniční úředníci nechtěli měnit dosavadní čínské stanovisko, ale nesměli se do vietnamských záležitostí aktivně míchat, protože mingský dvůr byl zaměstnán japonským útokem na Koreu. Formálně proto uznali nároky rodu Mạc a delegaci dynastie Lê odeslali zpět v naději na pozdější diplomatické vyřešení situace.⁶ V roce 1597 Mingové opět pozvali delegaci z Đông Kinhu na hranice (Niu Junkai 2012: 31–33), vzdělaný Phùng Khắc Khoan 馮克寬 byl pozván na mingský dvůr.⁷ Výsledek však byl nerozhodný, neboť Mingové uznali obě strany za rovnocenné, což jim přinášelo výhodný dvojí tribut. Na reálné angažování byla dynastie Ming již příliš slabá. Díky čínské podpoře však v pohraničí zůstal rod Mạc u moci až do roku 1677.

Neúroda nadále udržovala všeobecný zmatek a nepokoje, kterých využívali přívrženci rodu Mạc k podvratným akcím jako byl požár v hlavním městě. Avšak postupně se dařilo situaci v centrální planině dostat pod kontrolu. Trịnh Tùng se prohlásil princem a v roce 1599 odvolal staršího korunního prince a dosadil mladšího, kterého posléze mohl ovládat jako regent.

Nguyễn Hoàng byl nadále držen v hlavním městě nedobrovolně. Ačkoli si přál vrátit se na jih, nemohl tak učinit, aniž by to bylo považováno za vzpouru. Pětasedmdesátiletý Nguyễn Hoàng, který byl strýcem Trịnh Tunga, viděl, že na severu bude do budoucna pevně zakotven rod Trịnh a že rod Nguyễn se může realizovat výhradně na jihu. Trịnh Tùng jej chtěl mít pod kontrolou, formálně jako dvorního rádce v hlavním městě. Návrat se Nguyễn Hoàngovi nakonec podařil částečnou lstí. V roce 1600 došlo k povstání tří generálů podél vodní cesty k moři. Nguyễn Hoàng získal povolení vyrazit proti nim se svým loďstvem, ve skutečnosti však uprchl. Nezdá se pravděpodobné, že Nguyễn

6 Záznam v *Ming shilu*, *juan* 110. Geoff Wade, translator, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource, Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/3034>, accessed July 12, 2016. Launay 1884: 141.

7 Záznam v *Ming shilu*, *juan* 110. Geoff Wade, translator, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource, Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/3035>, accessed July 12, 2016.

Hoàng celou akci sám zosnoval, ale patrně cíleně využil snahy protivníků rodu Trịnh získat v rodu Nguyễn spojence. Na povstání zareagovali i zbylí přívrženci rodu Mạc na východě a armády rodu Mạc z Cao Bằngu. Na čas se rodu Mạc dokonce podařilo obsadit hlavní město, když Trịnh Tùng i s císařem vyrazil zachraňovat Thanh Hoá, o němž si myslel, že se jej Nguyễn Hoàng chystá obsadit. Avšak po několika měsících Đông Kinh znovu dobyl a Mạcové se vrátili do svého pohraničního území.

Do vzájemných bojů se nicméně rody Trịnh a Nguyễn prozatím nepustily a své výčitky posílal Trịnh Tùng Nguyễn Hoàngovi diplomatickou cestou. Nguyễn Hoàng se snažil vztahy zklidnit omluvou a nabídkou sňatkového spojení (Taylor 2013: 256–257). Vietnamští historikové interpretují období 16. století jako dobu politického rozdělení, v němž představovali sjednocující prvek konfuciánští vzdělanci vytvářející alespoň intelektuální kontinuitu jednotného kulturního okruhu z prvního staletí vlády dynastie. Po roce 1600 se však vývoj na severu na panství Trịnh Tunga a na jihu na panství Nguyễnů zcela rozdělil.

2.5 Hospodářství a vláda rodů Trịnh a Nguyễn

Období, kdy se Vietnam začíná dělit na dvě části, lze datovat do šestnáctého století k roku 1558, když se Nguyễn Hoàng jako švagr Trịnh Kiěma odebral na jih. Nguyễnové se na jihu (v dnešním středním Vietnamu) nejprve snažili konsolidovat hospodářství založené podobně jako na severu na zemědělství a vývozu dostupných přírodních produktů. Ty se mezi severní a středojižní částí dnešního Vietnamu lišily. V první polovině 17. stol. se například z Tonkinu do Japonska vyváželo několik druhů hedvábí, kardamom, skořice a jeden druh trávy určené k barvení látek. Z Kočincíny byl vývoz druhově bohatší: kromě zlata, několika druhů hedvábí a speciálních látek se vyvážely léčivé rostliny a vonná dřeva jako longzhao, agarové dřevo, černý cukr, med, pepř, ratan a další. Mnohem bohatší byly seznamy zboží vyváženého do Japonska ze Siamu a Kambodže a lišily se výraznějším zastoupením kůží z antilop, slonoviny a rohů (Li Tana 1998: 66).

Rod Trịnh na severu Vietnamu (v Tonkinu) se těšil několika výhodám. I když se z jeho oblastí vyváželo méně druhů zboží, obýval ekonomické centrum země v deltě Rudé řeky a disponoval odpovídajícími prostředky. Stálé osobní kontakty s vladařským dvorem dynastie Lê mu také zajistily výsadní postavení u panovníka a s ovládnutím hospodářství získal politickou moc. Koncem šestnáctého století již Nguyễnové tuto vazbu vnímali jako formu zneužití moci a odmítali na sever posílat daně. Trịnhové si i tak nárokovali vládu „své“ dynastie Lê i na jihu. K roku 1660 již existovalo skutečné dvojvládí obou

rodů, které se obviňovaly z rozpoutání bojů, přesto oba rody stále uznávaly legitimitu dynastie Lê (Coedès 1969: 209), která by se naopak bez podpory obou konkurenčních rodů neobešla.

Vládnoucí dvůr rodu Nguyễn se ve středním Vietnamu postupně zařizoval pro sebe, pěstoval samostatné zahraniční styky a zaváděl svůj vlastní tributární systém. Francouzský obchodník a vedoucí delegace Francouzské východoindické společnosti Pierre Poivre tak mohl na návštěvě Hué v letech 1749–1750 pozorovat samozřejmost, s níž představitelé dvora očekávali automatické dodávky produktů z Čampy, Kambodže a Laosu, kde se etničtí Vietové usazovali a místy narušovali obchodně-ekonomické postavení původních etnik. Například Čamové byli postupně vyřazováni z klíčové role styčného obchodu mezi horskými etniky, živícími se těžbou vzácných dřev, a obchodníky v přístavech, kteří se věnovali exportu do zahraničí. Vůči delegacím z Čampy také projevoval tehdejší vládce Võ Vương neskrývanou nadřazenost a aroganci (Wong Tze Ken 2011 in Trần Kỳ Phương & Lockhart 2011: 255–256).

Silně rozdílné byly dovozní daně, vybírané šlechtici rodu Nguyễn společně s částí zboží, které museli dopravci dvoru povinně odevzdat. Zvláště velké poplatky platily zámořské lodě z Evropy, což bylo dáno i jejich velikostí. Obvykle platily taxu 8.000 quanů. Poloviční částku platily lodě z portugalského Macaa a Japonska. Částku 3.000 quanů platily lodě z Číny, Thajska a Filipín. Výrazně nižší částku 500 quanů platily lodě z čínského Hainanu a Singapuru. Nejnižší taxu 300 quanů platily lodě z vietnamských oblastí Hà Tiên a Sơn Đò (Howland 2011: 147).

Vývozní poplatky za lodi odplouvající z přístavů v deltě řeky Mekong (vliv Nguyễnů se tam rozšířil v 18. stol.), byly nižší než poplatky za vjezd do přístavu a také jejich výše souvisela s cílovou destinací a velikostí lodi. V polovině 18. stol. se tak platily výjezdní poplatky 300 quanů za loď odplouvající do Kantonu; 200 do Fujianu, Siamu a filipínského Luzonu; 800 do Evropy; 400 do Macaa a Japonska; 50 na Hainan a do Palembangu a konečně 30 do Hà Tiên a Sơn Đò (Li Tana 1998: 83).

Prostředky získané z daní a obchodních poplatků umožňovaly v neválečné době kulturní rozvoj. Đòan Thi Điểm (1705–1746) – literátka známá i pod jménem Hònh Hà proslula svým nadáním – byla povolána vzdělávat mladé dívky na císařském dvoře a pak si otevřela vlastní školu v Hà Đòngu. Jedno z jejích nejznámějších děl je *Nářek vojákovy ženy* (*Chinh phụ ngâm*) (Whitfield 1976: 71).

Jiné významné dílo *Nářek dvorní dámy* (*Cung oán ngâm khúc*) je dílo, jež v písmu nôm napsal básník Nguyễn Gia Thiều (1741–1798), líčí osud konkubíny, kterou si císař nejprve oblíbil a pak ji opustil (Whitfield 1976: 52).

2.6 Linie hlavních představitelů obou rodů

2.6.1 Rod Nguyễn – s dvorem v Phú Xuânu a Huế

Nguyễn Hoàng /Chúa Tiên/ (1558–1613) – zakladatel vlády rodu byl druhý syn Nguyễn Kima, který bojoval proti dynastii Mạc, aby pomohl obnovit dynastii Lê (pozn. Nguyễn Kim byl vojenský úředník a generál a předek politického klanu Nguyễn – vládl na jihu, ale podporoval obnovenou dynastii Lê jednak proti dynastii Mạc, jednak proti rodu Trịnh – Whitfield 1976: 201). Když Nguyễn Hoàngova bratra zabil představitel konkurenčního rodu Trịnh Kiêm, Nguyễn Hoàng uprchl ze stejné obavy preventivně do oblasti Quảng Trị, jež mu byla roku 1558 svěřena do správy i s provinciemi Thuận Hóa a Quảng Nam. Svou adaptací a vliv v novém místě prokázal odražením útoku vojsk dynastie Mạc a zjetím jejich velitele. Dynastie Mạc však ohrožovala i vládnoucí rod Lê, proto se Nguyễn Hoàng i přes konkurenční tlaky spojil roku 1593 s Trịnh Kiěmem i rodem Lê a táhl se svými vojsky na pomoc na sever, kde bojoval po boku Trịnhů proti dynastii Mạc. Roku 1600 se směl vrátit zpět na jih, aby potlačil povstání na svém území. V roce 1604 ustavil správu v Quảng Namu a roku 1607 nechal postavit buddhistický chrám v čamském hlavním městě Tra Kieu (Taylor 2013: 267). V tu dobu byly vztahy mezi oběma nedynastickými rody dočasně méně napjaté a Nguyễn Hoàng se je snažil ještě diplomaticky zlepšit tím, že svou dceru provdal za Trịnh Tránga. Své schopnosti Nguyễn Hoàng prokázal ještě i ve vysokém věku, kdy ovládl Qui Nhơn/Quy Nhơn (1602) a na sklonku života čamskou oblast Phú Yên (Coedès 1969: 210). Vztahy obou rodů nicméně začal kazit úpadek hospodářství a hladomor, před kterým od roku 1608 prchalo obyvatelstvo na jih (do středního Vietnamu) do Nguyễn Hoàngových oblastí. U Trịnhů to vyvolávalo značnou nelibost a začali na Nguyễny nahlížet jako na odpadlíky, které je nutno si podřídit (Taylor 2013: 272).

Nguyễn Phúc Nguyễn /Chúa Sãi/ (1613–1635) – byl syn zakladatele Nguyễn Hoànga a dál po něm spravoval provincie Thuận Hóa a Quảng Nam. Roku 1620 obsadil příbřežní části řeky Gianh v provinciích Quảng Bình a Hà Tĩnh. Roku 1623 nechal po sňatku kambodžského krále s vietnamskou princeznou založit obchodní a celní stanici v oblasti dnešního Saigonu (Coedès 1969: 210). Své postavení si Nguyễn Phúc Nguyễn udržel i v roce 1627, když na něj neúspěšně zaútočil představitel konkurenčního rodu Trịnh Tùng a mezi oběma rody se rozpoutala válka.

Za pokračujících střetů vedl rod třináct let i jeho třetí představitel **Nguyễn Phúc Lan** /Chúa Thương/ (1635–1648; k celkové perspektivě rodu viz Nguyễn Quang Lê 2001: 586–587). Stejně pokračovaly neustálé vzájemné vojenské výpady mezi oběma rody, i když vládl čtvrtý představitel **Nguyễn Phúc Tần** /Chúa Hiền nebo Hiền Vương/ (1648–1687). Ten však dokázal dobýt i další čampská území, protože Čamové byli ve svém sídle v Phan-ri slabí. Nguyễn Phúc Tần proto mohl založit okresy Ninh Hòa a Diên Khánh v oblasti dnešní provincie Khánh Hòa a roku 1653 obsadil i dnešní provincie Nha Trang a Phan Rang. Roku 1658 Nguyễnové převzali Mô Xoài (dnes Bà Rịa) a poté již otevřeně zasahovali v Kambodži a obsadili oblasti dnešního Saigonu/Ho Či Minova města/, Kampot a Phnom Penh. Navíc roku 1679 poslal Hiền Vương čínské uprchlíky, aby kolonizovali oblast Gia Định, a během imigrace se jich část usídlila v dnešním městě Mỹ Tho a část pokračovala po řece Đồng Nai a usadila se v Biên Hòa. Po smrti Ang Nona, který již byl vazalem Nguyễnů, Vietové obsadili celé údolí řeky Đồng Nai (Cœdès 1969: 210).

Pátý představitel rodu **Nguyễn Phúc Trăn** /Chúa Nghĩa/ (1687–1691) založil hlavní město rodu v Phú Xuânu v oblasti dnešního Huế.

Nguyễn Phúc Chu /Quốc Chúa/ (1691–1725) - šestý vládnoucí představitel a hlava rodu Nguyễn v letech 1691–1725. Podařilo se mu získat pod správu rodu nové oblasti (u Gia Định, Hà Tiên) včetně dnešní provincie Bình Thuận, kterou odňal Čampě. Rod Trịnh musel na severu brát ohledy na expanzivní politiku mandžuského císaře Kangxi, který roku 1683 dobyl Taiwan. Nguyễnové se díky větší vzdálenosti od čínských hranic báli Mandžů o poznání méně, a tak na rozdíl od správců Thăng Longu dovolovali čínským uprchlíkům, aby se i nadále usazovali v jižním Vietnamu, osídlovali Saigon a jeho okolí v souvislosti s tím, jak ho v roce 1691 získali od Čamů (Cotterel 1993: 161). Roku 1698 se na jihu obsazené území nově rozdělilo na 3 distrikty odpovídající dnešním lokalitám Gia Định, Biên Hòa a vlastnímu centru dnešního Ho Či Minova města/Saigonu. Za vlády Nguyễn Phúc Chua se Vietnamcům podařilo alianční cestou získat vládu nad kambodžskými provinciemi Banteay a Meas. Původně je totiž pro Kambodžany spravoval Číňan Mo Jiu (鄭玖, viet. Mạc Cửu), ale vzhledem k vývoji situace se rozhodl, že bude lépe, když přejde na stranu Nguyễnů (Cœdès 1969: 213). Nguyễn Phúc Chu vyslal i posly do Číny, aby ho císař uznal nezávislým králem, ale neuspěl. Tento zdatný vládce měl údajně 146 dětí.

Sedmý představitel rodu **Nguyễn Phúc Trú** /Ninh Vương/ (1725–1738) se zasloužil o rozšíření vietnamského vlivu na další území. Vyhlásil protektorát

nad Kambodžou (Chân Lạp), kde obsadil hlavně kambodžské provincie Vĩnh Long a Mỹ Tho (Coedès 1969: 213).

V politickém posílení rodu na území Vietnamu byl více úspěšný až osmý představitel **Nguyễn Phúc Khoát** nebo Võ Vương (vládl 1738 až do své smrti 1765), který získal další území u Gia Định a roku 1744 vyhlásil založení království a zřídil regulérní dvůr. Za Võ Vươngga byly obsazeny provincie Basak (nyní Sóc Trăng) a vojska rychle pokračovala v tažení i na Oudong, Kambodžané však raději výměnou dohodli odstoupení oblastí Go-cong a Tan-an (Coedès 1969: 213). Válečná léta neumožnila stabilizovat hospodářství a postupně se ve všech oblastech společenského života včetně náboženství začaly objevovat známky blížící se krize (Cadière 1955: 12).

Po Võ Vươngově smrti vznikla složitá situace kolem následnictví **Nguyễn Phúc Thuầna** /Định Vương/ nebo /Hue Vương/ (vládl 1765–1777). Jeho volba nerespektovala pravidla následnictví. Silným vlivem a nakonec i formálním regentstvím disponoval mocný úředník Trương Phúc Loan, který nového představitele rodu dosadil na trůn jako svou loutku. Situace vyústila v různé formy zneužívání moci a nepokoje obyvatelstva, které vedly k povstání bratrů z Tây Sơn. Ti roku 1773 obsadili nejprve provincii Bình Định a tím získali kontrolu nad celou střední oblastí jižního Vietnamu. Současně rod Trịnh napadnul ze severu Quảng Trị a Thừa Thiên a nakonec roku 1775 dobyl i hlavní město Nguyễnů Phú Xuân (v oblasti pozdějšího Huế). Hue Vương musel prchnout zcela na jih, kam s sebou vzal svého synovce Nguyễn Ánha. Nguyễn Ánh byl syn prince, který byl v následnictví upozaděn ve prospěch Hue Vươngga (Coedès 1969: 213–214). Ještě roku 1775 předal Utei Vietnamcům výměnou za pomoc se získáním kambodžské koruny 5 oblastí: mimo jiné Kompong Som, Kampot, znovu Basak a Prah Trapeang (Sóc Trăng a Trà Vinh) (Coedès 1969: 213).

Armáda rodu Nguyễn čítala 25.000 mužů roku 1651 a asi 50.000 na konci 18. století (Đặng Phương Nghi 1969: 128). Tento počet přesto nestačil a poslední představitel rodu **Nguyễn Phúc Ánh/Nguyễn Ánh** (1778) musel prchnout do exilu a do země se mohl vrátit teprve s pomocí zahraničních vojsk.

2.6.2 Rod Trịnh

Rod Trịnh (Whitfield 1976: 304–308) – jeho představitelé začali užívat titul *chúa* „lord“, stejně jako konkurenční rod Nguyễn, kterému se tím chtěli vyrovnat.

Zakladatel vlády rodu **Trịnh Kiêm** vládl 1539–1569. Rod Trịnh se dostal k moci díky vazbě na dynastii Lê: když byl Lê Trang Tông vyhlášen roku 1533 císařem, Trịnh Kiêm získal post generála a bojoval s dynastií Mạc (1527–1592), aby od ní získal trůn pro císaře Lê. Po válečných úspěších roku 1564 obsadil i Thăng Long a obnovil vládu dynastie Lê. Po jeho smrti rod vedl v letech 1569–1570 jeho syn **Trịnh Cối** než ho přemohl jeho bratr **Trịnh Tùng** /Bình An Vương/, který během své vlády v letech 1570–1623 bojoval s dynastií rodu Mạc až se mu 1591 podařilo obsadit Thăng Long a nakonec zajmout a popravit císaře Mạc Mậu Hợpa, a později zatkł i jeho následníka Mạc Kính Chiho. Vláda dynastie Mạc nad Vietnamem v letech 1527–1592 tímto skončila a po roce 1592 tato dynastie dál pokračovala už jen v oblasti dnešní provincie Cao Bằng jako malé periferní knížectví pod ochranou sousední mandžuské Číny.

Třetí hlavou rodu se stal Trịnh Tùngův syn **Trịnh Tráng** /Thanh Đô Vương/ v letech 1623–1657. Za něj se roku 1627 rozpoutala pětáctýřicetiletá válka s rodem Nguyễn, když Trịnh Tráng napadl vojska Nguyễn Phúc Nguyễnna. Od třicátých let proto oba rody organizovaly veřejnou správu tak, aby usnadňovala efektivní mobilizaci obyvatel do armády (Taylor 2013: 287). Všechny čtyři vojenské výpravy Trịnhů proti Nguyễnům v letech 1627, 1633, 1635 a 1648 však byly neúspěšné. Jeden z prvních oficiálních dopisů z Vietnamu na západ pochází ze severního Vietnamu. Je od Trịnh Tránga a napsán čínskými znaky je adresovaný papeži Urbanovi VIII. (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: komentář k obr. 19). Z toho je vidět, kdo se považoval být oficiálním představitelem země, ač i Trịnh Tráng stále podléhal rodu Lê.

Čtvrtý představitel rodu **Trịnh Tạc** vládl v letech 1657–1682. Pokračoval v boji proti dynastii Mạc se sídlem v dnešní provincii Cao Bằng. Představitel Mạc Kính Hoan hledal útočiště v Číně, kde však byl roku 1667 dopaden a předán rodu Trịnh do Vietnamu. Po vítězství nad vojsky Mạců nechal Trịnh Tạc odlít i čtyřtunovou bronzovou sochu, která je dnes umístěna ve svatyni u Západního jezera (Vasiljev 1999: 145–146). Paralelně na jihu bojoval Trịnh Tạc s rodem Nguyễn, naštěstí se roku 1672 podařilo dohodnout klid zbraní a Trịnh Tạc se mohl věnovat civilní správě a nechal napsat několik historických děl. Trịnh Tạc a před ním už Trịnh Tráng se snažili pozvednout státní správu opětovným zapojením rodů, které si udržely tradici vzdělávání k úřednickým zkouškám, takže například za Trịnh Tránga zakončilo zkoušky úspěšně 150 kandidátů (Taylor 2013: 284).

Za vlády pátého **Trịnh Cảnh** /Định Vương/ v letech 1682–1709 se za poměrně klidného období rozvíjela civilní správa a za vlády šestého **Trịnh Cương**

/An Đô Vương/ v letech 1709–1729 se prováděly další reformy v administrativě a daních, i když kvůli nevhodným opatřením se prohluboval rozdíl mezi bohatými a chudými.

Za sedmého **Trịnh Gianga** /Uy Nam Vương/ v letech 1729–1740 došlo k výraznému zhoršení podmínek života v zemi, protože za jeho kruté a bezohledné vlády začala moc celého rodu upadat a ekonomika jím ovládaných oblastí trpěla vysokými daněmi bez ohledu na možnosti produktivity hospodářství. Roku 1732 Trịnh Giang přinutil abdikovat a posléze nechal i zavraždit císaře Lê Duy Phương, který měl poměr s ženou jeho předchůdce Trịnh Cương. Trịnh Cương i Trịnh Giang byli silní panovníci, což Trịnh Giang prokázal i potlačením povstání, které roku 1737 vyvolala část rodu Lê jako formu odvety za vraždu císaře (Cœdès 1969: 211). Za hospodářské krize v prvních letech vlády Trịnh Gianga se venkovské obyvatelstvo snažilo unikat daním, proto jejich výběr znepokojivě klesal. Při vyšetřování roku 1730 se například zjistilo, že z 527 vesnic odešlo veškeré obyvatelstvo (Taylor 2013: 351–352). Celkem se částečně vylidnilo 1730 vesnic a velký počet potulné a vnitřně migrující populace zvýšil kriminalitu. Úřednický dvůr se snažil přijmout úlevná opatření za účelem návratu obyvatelstva do jejich domovů, ale tato snaha, díky níž se zřídila i místa pro dvanáct nových vysoce postavených úředníků, neměla úspěch (Nguyễn Khắc Viện 2013: 92).

Za osmého **Trịnh Doanha** /Minh Đô Vương/ v letech 1740–1767 již docházelo k řadě nepokojů a místních revolt. Trịnh Doanh se zpočátku jmenoval Ân Vương (Phan Thanh-Thũy 1985: 104).

Devátý představitel rodu **Trịnh Sâm** /Tây Vương/ v letech 1767–1782 byl úspěšný v potlačování nepokojů na severu, a dobyl od rodu Nguyễn oblasti Quảng Nam a Thuận Hóa. Lê Duy Mật tehdy vedl další povstání proti sídlu rodu Trịnh, protože se roku 1767 doslechl o smrti Trịnh Giangova syna a následníka Trịnh Dinha. V době útoku však již vládl Trịnh Sâm (1767–1782), který Lê Duy Mậta odrazil a přinutil ke spáchání sebevraždy. Trịnh Sâm poté vytáhl proti Nguyễnům a Nguyễn Phúc Thuần /Hue Vương/ (1765–1778) musel prchnout z Hué, které Trịnhové okupovali od roku 1775 celých 12 let. To však již propuklo i povstání Tây Sơnů (Cœdès 1969: 211). Trịnh Sâm se neúspěšně pokoušel jednat s Čínou, od které chtěl získat jmenování vietnamským císařem.

Namísto právoplatného dědice a prvního syna Trịnh Khâie nechal před svou smrtí jmenovat dědicem svého druhého syna **Trịnh Mána**, jenž byl desátým

představitelem rodu jako dvouleté dítě jen do roku 1782, než ho s pomocí jiné části rodu nahradil původní právoplatný dědic, prvorozený syn a jedenáctý představitel rodu **Trịnh Khải** /Đoan Nam Vương/. Ten v době své vlády v letech 1783–1786 čelil armádě povstání Tây Sơn. Po dobytí hlavního města Thăng Long byl zajat a vlastním mečem spáchal sebevraždu.

Trịnh Bồng /též Ân Đô Vương/ byl poslední dvanáctou hlavou rodu Trịnh za Obnovené dynastie Lê a rod vedl roku 1787 poté, co se 1786 vojska Tây Sơnů stáhla ze severního Vietnamu. Na žádost císaře Lê Mẫn Đế přitáhl tâysonský generál Nguyễn Hữu Chỉnh znovu do severního Vietnamu a vládu rodu Trịnh definitivně ukončil (k celkovému přehledu Nguyễn Quang Lê 2001: 585–586).

2.7 Kontext války rodů Nguyễn a Trịnh a konec dynastie Lê

Válka Nguyễnů s rodem Trịnh začala roku 1620, když druhý představitel rodu Nguyễn Phúc Nguyên (Chúa Sãi) vedl své vojenské oddíly, aby obsadil území u řeky Gianh v dnešních provinciích Quảng Bình a Hà Tĩnh. V reakci na to ho byť neúspěšně poprvé napadl Trịnh Tùng (Whitfield 1976: 203). Hlavní boje mezi oběma rody probíhaly se střídavými úspěchy v letech 1620–1673. Nasažení bylo vskutku mohutné a útok Trịnhů na Nguyễny roku 1627 se záštitou krále Lê Duy Kỳho (Lê Thần Tônga) za jeho první vlády měl příležitost sledovat jezuitský misionář Alexandre de Rhodes. Podle něj se na jih vypravila armáda asi 200 000 mužů z části po souši i s třemi sty královskými slony, a z části po moři, kudy se přepravovaly i velitelské oddíly a náklad na celkem asi 200 menších, 24 větších lodích a na 500 člunech (Taylor 2013: 275). Po ne zcela rozhodných bojích o supremaci Nguyễnové nakonec získali uznání Trịnhů jako vládci nezávislí na území, které na severu vymezovala řeka Sông Gianh a na jihu (v rámci postupného dobývání delty řeky Mekong) nejjihnější cíp pevniny Varellův mys. Nguyễnové následně získali značnou výhodu, když ochotněji akceptovali účinnou pomoc Portugalců a Holanďanů, které celkem příznivě přijali a umožnili jim v zemi působit, zatímco Trịnhové byli k cizincům víc odtažití a tím, že nezískali u Evropanů tak dobré povědomí, zůstali v dalších mocenských vztazích odkázáni hlavně na své vlastní zdroje (Coedès 1969: 209), případně se obraceli na sousední Čínu. Později se sousedství se silnější Čínou ukázalo vzhledem k aliančním možnostem jako komparativní výhoda. Rozdělení a vznik samostatných vlád rodů Trịnh a Nguyễn pod patronací dynastie Lê umožnily nejen stabilní rozvoj, ale vedly i ke zneužívání moci, zvýšení daní, nepokojům a obnově mocenských sporů. Ty nakonec vyústily v povstání, které zemi sjednotilo.

Bratři z rodiny Tây Sơn pocházeli z rodu Hồ v provincii Nghệ An. Když jejich oblast okupovala v letech 1653–1657 vojska šlechticů z rodu Nguyễn, museli členové rodu Hồ přijmout nové jméno Nguyễn (jiná interpretace tvrdí, že ho přijali sami dobrovolně) a byli přesídleni do dnešní provincie Bình Định do vesnice Tây Sơn v okrese An Khê. Zde se narodili tři bratři Nguyễn Nhạc, Nguyễn Huệ a Nguyễn Lữ. Nejstarší z bratrů byl Nguyễn Nhạc, prostřední, ale nejschopnější, Nguyễn Huệ, a nejmladší Nguyễn Lữ. Bratry vzdělával vynikající učitel Hiến v politice a vojenství. Od něj dostali i impuls ke společenskému poslání.

Povstání bratři zahájili roku 1771 a financovali ho redistribucí majetku bohatých mezi chudé. Tím si zajistili širší podporu obyvatelstva (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 135). Nejstarší Nguyễn Nhạc povstání inicioval, roku 1776 se prohlásil králem Tây Sơn (Tây Sơn Vương) a jeho bratři se stali princy (Nguyễn Quang Lê 2001: 192). Druhý bratr Nguyễn Huệ a později císař Quang Trung (vládl 1788–1792) vedl během povstání nejvíce bojů. Nejdříve porazil rod Nguyễnů na jihu a pak táhl proti severnímu rodu Trịnh. Zpočátku přenechal dvůr císaři dynastie Lê a sám spravoval nejsevernější část oblasti, kterou si bratři na jihu ponechali ve správě. Bratři dynastii Lê pomohli ještě jednou proti znovu se vzmáhajícímu rodu Trịnh, ale když se nakonec císař dynastie Lê obrátil na čínsko-mandžuskou dynastii Qing, aby mu pomohla potřít i Tây Sơn na jihu, Nguyễn Huệ ztratil potřebu loajality, sám se prohlásil císařem, vyhnal čínskou armádu a ukončil vládu dynastie Lê (Whitfield 1976: 200–202). Převzetím moci a vyhlášením nové byť jen krátkodobé dynastie byl Vietnam po necelých dvou staletích opět sjednocen (*Việt Nam thời Tây Sơn lịch sử nội chiến*: 383–398).

Část tzv. čínských pirátů, kteří podporovali povstání a dynastii Tây Sơn, tvořili i Vietnamci. Další část sice byla čínského původu, ale smíšená s Vietnamci, přijala vietnamskou kulturu, ve které se také nosily dlouhé vlasy (Wheeler 2011: 150).

2.7.1 Dodatek – přehled panovníků dynastie Lê

jméno	chrámové jméno	doba vlády
Lê Duy Đàm	Lê Thế Tông	(1573–1599)
Lê Duy Tân	Lê Kính Tông	(1600–1619)
Lê Duy Kỳ (poprvé)	Lê Thần Tông	(1620–1628)
Lê Duy Hựu	Lê Chân Tông	(1643–1649)
Lê Duy Kỳ (podruhé)	Lê Thần Tông	(1649–1662)

jméno	chrámové jméno	doba vlády
Lê Duy Vũ	Lê Huyền Tông	(1663–1671)
Lê Duy Hội	Lê Gia Tông	(1672–1675)
Lê Duy Hợp	Lê Hi Tông	(1676–1705)
Lê Duy Đường	Lê Dụ Tông	(1706–1729)
Lê Duy Phương	Lê Lê Đế	(1729–1732)
Lê Duy Tường	Lê Thuần Tông	(1732–1735)
Lê Duy Thìn	Lê Ý Tông	(1735–1740)
Lê Duy Diêu	<i>nejprve</i> Lê Hiến Tông	(1740–1786)
	<i>pak</i> Lê Mẫn Đế	(1787–1788/9)

Pozn.: Sídlo se z Thanh Hoá roku 1592 přemístilo do Thăng Longu.

2.8 Povstání a dynastie rodu Tây Sơn (1778–1802)

Bratři z rodu Tây Sơn porazili roku 1778 vládu rodu Nguyễn a nejmocnější z povstavších bratrů Nguyễn Nhạc vyhlásil v jižním Vietnamu založení nové dynastie Tây Sơn a jako panovník přijal nové jméno **Thái Đức**. Vzájemné útoky rodů Nguyễn a Trịnh usnadnily tâysonským bratrům jejich přemožení, protože rod Trịnh se zmocnil nguyễnských oblastí Thuận Hóa a Phú Xuân (pozdějšího Huế). Paralelně i povstavší bratři obsadili nguyễnské provincie Quảng Nam a Bình Định. Po opakovaných pokusech se jim nakonec roku 1783 podařilo dobýt i oblast dnešního Saigonu včetně celého jihu a poslední představitel rodu Nguyễn Ánh musel prchnout z pevniny přes ostrovy Phú Quốc a Poulo Condore až do Siamu (Thajska). V roce 1786 si Nguyễn Nhạc nechal udělit titul Mírotvorný princ východu/Princ míru na východě (Đông Định Vương) a zemřel v Qui Nhơnu roku 1787 (Louis-Henard & Phan Thanh-Thủy 1996: 137). Proti rodu Trịnh a na podporu dynastie Lê se bratři postavili roku 1786, kdy 25. června obsadili při tažení i hlavní město Thăng Long, aby na trůnu loajálně podpořili císaře dynastie Lê. Oddíly vedl nejprve jen Nguyễn Huệ, nicméně po obsazení hlavního města přispěchal i Nguyễn Nhạc, který začal mladšího bratra podezírat, že by se v obsazeném Thăng Longu mohl pokusit uchopit moc. V dubnu 1787 rozdělil Nguyễn Nhạc jižní Vietnam tak, že ve střední části s centrem v Qui Nhơn vládnul sám, část na sever od průsmyku Hải Vân s centrem v Thuận Hóa dostal nejbojovnější Nguyễn Huệ a jižní část s centrem v Gia Định nejmladší bratr Nguyễn Lữ.

K dynastii Lê byli všichni tři bratři zprvu loajální a aktivně ji vojensky podporovali do chvíle, než císař Lê Mẫn Đế, který byl bez pomoci rodu Trịnh oslabený, požádal mandžuskou dynastii Qing o poskytnutí vojsk. Země byla po ozbrojených střetech nestabilní a císař dynastie Lê se obával, že se bratři z rodu Tây Sơn pokusí převzít vládu a sesadí vládnoucí dynastii. Čína císaři Lê Mẫn Đéovi ochotně poslala armádu 200 000 vojáků (podle jiných údajů 290 000 mužů, střední údaj čtvrt milionu uvádí Vasiljev 1999: 127), kteří se soustředili u hlavního města Thăng Longu. Jejich přítomnost v již předtím hustě osídlených oblastech ale vyvolala obrovskou nevoli obyvatelstva. Nguyễn Huệ reagoval na dobrovolné podřízení země čínskému vojsku tím, že se sám prohlásil císařem, přijal jméno **Quang Trung**, a vytáhl s vojskem na sever.⁸ Zatímco se dvůr dynastie Lê s čínskými oddíly připravoval na obranu, Nguyễn Huệ se 22. prosince 1788 prohlásil císařem a 26. prosince vytáhl s armádou 100 000 mužů na sever. Na místo střetu v provincii Ninh Bình dorazil v polovině ledna 1789 a porazil téměř třikrát početnější qingskou armádu (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 138).

Podle místa střetu se slavná bitva proti čínské armádě nazývá *Bitva u Đông Đa*. Quang Trung naplánoval bleskový přesun vojsk a útok na svátky lunárního nového roku, kdy byla šance, že se čínští vojáci budou věnovat přípravám na odpočinek, vaření svátečních pokrmů a nebudou v plné pohotovosti. Vojska táhla tak, že vojáci utvořili trojice, kdy střídavě dva nesli třetího, a nesený odpočíval, takže na sever dotáhli bojeschopní. S využitím momentu překvapení chtěli Vietové Číňany porazit a vlastní Nový rok již oslavit v osvobozeném hlavním městě. To se také podařilo a v rozhodující bitvě bylo zabito přes 10 000 čínských vojáků – organizace čínské armády se zcela rozpadla a Číňané prchli z Vietnamu na sever (Whitfield 1976: 72–73). Básník Ngô Ngọc Du tehdy napsal oslavnou báseň *Loa Sơn*, ve které je i verš (zde s původním překladem):

*Thành Nam thập nhị kinh quê quán
Chiếu điện anh hùng đại võ công.*

*„Hero who made a great victory.
Invader’s corpses are piled into twelve hills in South“*

Text verše nebyl nadsázkou – ostatky pobitých čínských vojáků nebyly zcela vysbírány ještě ani v roce 1851, kdy se v oblasti zakládalo tržiště

8 Nguyễn Huệ/Quang Trung byl vynikající generál, který již dřív roku 1784 porazil zahraniční armádu dvacetit tisíc vojáků a tři set válečných lodí, kterou Siam poskytl Nguyễn Phúc Ánhovi. Když v roce 1786 velel vojskům v boji proti rodu Trịnh, navázal vztahy s císařským dvorem dynastie Lê a císař Lê Hiển Tông ho oženil s princeznou Ngọc Hạng. Tímto propojením se ale Nguyễn Huệ pasivně zapletl do sporu o následnictví.

Nam Đòng. Místní administrativa tehdy vydala příkaz ostatky sesbírat a pohřbit na kopci, kterému se začalo říkat Kopec Đòng Đa. Na daném místě nedaleko dnešní Hanoje se také začal na počest události slavit každoročně pátý den prvního lunárního měsíce svátek zvaný *Ngày giỗ Đòng Đa*. Svátek se koná v chrámu Trung Liệt. Původní vrstvou tradice je svátek *ngày giỗ* na připomínku zemřelých (Whitfield 1976: 188; *Di tích danh thắng Hà Nội và vùng phụ cận. Historical remains and beautiful places of Hanoi and the surrounding areas*, 2000: 76). Ve svátku *ngày giỗ Đòng Đa* se tak propojují obě funkce: připomínka vítězství a současně oběť zemřelým, kteří padli v bitvě.

Exkurz k obětem zemřelým: Pro tradičního Vietnamce jako animistického člověka je násilná smrt porušením řádu a duším násilně zemřelých je nutno přinášet oběti k usmíření. Podle vietnamské představy má člověk několik různých duší či duševních funkcí, z nichž některé přetrvávají zemřelého, setrvávají na místě smrti nebo se účastní každodenního domácího uctívání předků. Podobně i dnes někteří lidé ve Vietnamu individuálně obětují duším západních vojáků, kteří padli na jejich pozemcích za americké války ve Vietnamu. V aktu obětin již padlý není brán jako politicko-ideologický nepřítel, ale jako osoba, se kterou je nutno rituálně vycházet a udržovat urovnaný vztah, aby nepřivolala neštěstí. Toto téma se velmi obtížně zkoumá, protože zasahuje do nejintimnější sféry, o které lidé neradi hovoří (více Kwon 2008).

Přestože se Quang Trungovi podařilo vyhnat čínskou armádu, okamžitě se mandžuské Číně podřídil, začal jí platit tribut a na oplátku získal z Číny uznání a vladařský titul Král Annamu. Při změně dynastie měl Quang Trung jen omezené možnosti rychlého zlepšení ekonomiky – snažil se nicméně ponechat ve funkcích všechny schopné úředníky, kladl důraz na územní rozvoj, provedl pozemkovou reformu a úpravu daní. Kvůli riziku odvetného útoku z Číny dál budoval armádu a správu země měla zlepšit podpora vzdělávacího systému. V době, kdy zakládal nové školy, se už preferovala vietnamština v písmu *chữ nôm*, do kterého se překládala klasická díla čínské literatury (Whitfield 1976: 241, 267–269). Vládu císaře Quang Trung (1788–1792) nicméně doprovázela i pragmatická podpora obchodu s Evropany (Dutton & Werner & Whitmore 2012: 148).

Po bitvě u u Đòng Đa vedl Quang Trung dále boje proti Nguyễn Phúc Ánhovi. Na konci července 1792 ovšem náhle zemřel a ihned ho zastoupil jeho nejstarší syn Nguyễn Quang Toản, který přijal císařské jméno **Cánh Thịnh** (1793–1802). Při nástupu na trůn mu však bylo pouze 11 let a moc zprvu usurpoval strýc (bratr jeho matky) Bùi Đắc Tuyên, kterého pověřili regentstvím.

2.8 Povstání a dynastie rodu Tây Sơn (1778–1802)

Ten nebyl schopen vyvinout efektivní obranu proti útokům Nguyễn Phúc Ánh, který se zahraniční podporou postupně dobýval celé území a 16. června 1802 zaútočil i na Thăng Long, popravil císaře i další vlivné představitele dynastie Tây Sơn. Sídlo vlády poté přesunul zpět do oblasti svých předků v Phú Xuânu (více Langlet 1985: 41).

